

Grote bosmuis

Apodemus flavicollis

De grote bosmuis lijkt sterk op de bosmuis. De kleur van de rug is echter veelal meer oranje, de buik is helderwit en de grens tussen beide is scherp. Over de keel loopt een (meestal) ononderbroken oranje band. De grote bosmuis is gemiddeld groter en de helft zwaarder dan de bosmuis, met een kopromplengte die meer dan 13 cm kan bedragen en een gewicht tot 50 g (TWISK ET AL. 2010). Determinatie van onvolwassen en atypische dieren en van in het vrije veld waargenomen exemplaren kan echter lastig zijn. Bij vangsten en vondsten kan naast de uiterlijke kenmerken ook de achtervoetlengte (>23 mm) gebruikt worden als determinatiekenmerk.

Leefomgeving

De grote bosmuis wordt in Nederland en de ons omringende landen vaak aangetroffen in opgaand loofbos met een goed ontwikkelde struiklaag (FOPPEN & REGELINK 2010, VERKEM 2003). Hij is een goede klimmer die weliswaar voornamelijk op de grond leeft, maar ook tot hoog in bomen en struiken foerageert en schuilt. Hij wordt eveneens in hagen en andere hoogopgaande lijnvormige landschapselementen aangetroffen en soms in bebouwd gebied, zij het minder dan de bosmuis. Net als deze laatste leeft de grote bosmuis ook in grasvegetaties, zoals bleek bij onderzoek langs de Geul (KOELMAN 2008). Schuilplekken waar grote bosmuizen nogal eens worden aangetroffen zijn nestkasten, vogelnesten en, in Zuid-Limburg, zomernesten en nestbuizen van de hazelmuis (eigen waarneming).

Voedsel

De grote bosmuis is een alleseter met een voorkeur voor zaden en vruchten. Meer dan de bosmuis leeft de soort van

grote en harde vruchten zoals eikels en hazelnoten (NIETHAMMER 1978A), maar ook beukennoten worden veel gegeten. Deze worden soms in grote hoeveelheden opgeslagen, bijvoorbeeld in nestkasten. Daarnaast wordt dierlijk voedsel zoals insecten, spinnen, slakken, wormen en zelfs kleine zoogdieren niet versmaad (LIBOIS 2006).

Areaal

Het verspreidingsgebied van de grote bosmuis omvat grote delen van Europa en loopt door tot in Rusland, Israël en Iran. De soort komt noordelijker voor dan de bosmuis en bereikt onder andere Finland en de noordelijke Baltische staten. In Midden-Europa is het, samen met de rosse woelmuis, de meest voorkomende en verbreide knaagdiersoort (FOPPEN & REGELINK 2010). De soort ontbreekt in het westen van zowel Frankrijk, België als Nederland, in grote delen van het Iberisch Schiereiland en op de meeste eilanden in de Middellandse Zee. In Zuid-Europa is de soort vrijwel alleen te vinden in hooggelegen gebieden. Geïsoleerd van de rest van Europa komt hij ook voor in grote delen van zuidelijk Engeland.

◀ Grote bosmuis.
Foto: Bram Conings.
Yellow-necked mouse.

Grote bosmuis.

Foto: Erwin van Maanen.

Yellow-necked mouse.

Voorkomen in Nederland

Prehistorie

In de vuursteenmijn in het Savelsbos in Zuid-Limburg zijn schedelresten van grote bosmuizen gevonden. De vuursteenmijn was in gebruik omstreeks 3000 voor Christus, maar de aangetroffen muizen zouden ook later in de mijngaten gevallen kunnen zijn (FELDER & CUPEDO 1998). Het Savelsbos ligt overigens buiten het tegenwoordig bekende verspreidingsgebied. Verder zijn er geen archeologische vondsten bekend.

Historische gegevens tot 1970

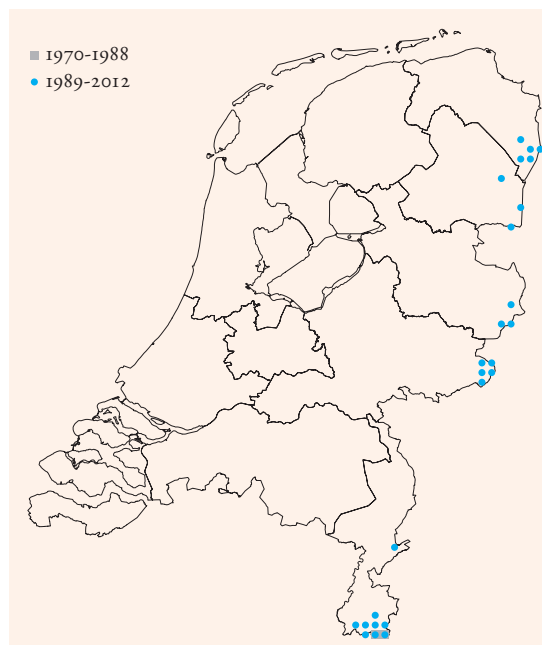
Er zijn slechts twee goed gedocumenteerde gevallen bekend uit deze periode: bij Heer, nabij Maastricht, in 1939 en in het Cannerbos ten zuiden van Maastricht in 1949, beide buiten het nu bekende verspreidingsgebied (VAN DER STRAETEN 1977). Ook in aangrenzende gebieden in België was de soort op dat moment waarschijnlijk zeldzaam (VERKEM 2003).

Periode 1970-1988

In deze periode werd de grote bosmuis 'ontdekt' als vaste bewoner van bossen in Nederland. Het verspreidingsgebied beperkte zich tot twee atlasblokken in de Vijlenerbossen, in het zuidoosten van Zuid-Limburg. Tijdens hazelmuisonderzoek zijn daar met behulp van inloopvallen vele tientallen exemplaren gevangen. Het ging mogelijk om een uitbreiding vanuit aangrenzende grote boscomplexen in Duitsland, mogelijk door het ouder en dus geschikter worden van de bossen. Er is voorspeld dat de soort zich verder zou gaan verspreiden (FOPPEN & BERGERS 1985).

Periode 1989-2012

De voorspelde uitbreiding van het areaal heeft zich inderdaad voltrokken en in grotere mate dan verwacht. Niet alleen heeft de grote bosmuis zich vanuit de Vijlenerbossen in westelijke en noordelijke richting uitgebreid – hij is de beken Geul en Gulp 'overgestoken' – maar hij is ook aan-

getroffen in meerdere bosgebieden langs de grens met Duitsland. Zo zijn grote bosmuizen gevonden in de Meinweg in Midden-Limburg (VAN DER PLOEG & LOOGMAN 2013), in de omgeving van Winterswijk in de Achterhoek (REGELINK & BOSCH 2007), bij Aamsveen en Smalenbroek (ov) in de omgeving van Enschede (SNAAK 2010), in Zuidoost- en Midden-Drenthe in de omgeving van het Bargerveen (BEKKER & GEERTSEMA 2012, BEKKER 2013), Schoonebeek (SNAAK 2012) en Exloo (LEK 2012) en langs de Ruiten Aa in Zuidoost-Groningen (DOLS 2011). In bijna alle gevallen gaat het om verspreide boscomplexen die aansluiten op gelijksoortige landschappen in Duitsland. In totaal zijn er in deze periode waarnemingen in 25 atlasblokken gedaan. De meeste komen van gericht onderzoek met inloopvallen, volgend op een eerste incidentele waarneming. Waarschijnlijk komt de grote bosmuis momenteel langs de gehele grens met Duitsland voor en zal hij de komende jaren op nog meer plaatsen worden aangetroffen. Over populatiegroottes is weinig te zeggen, maar in sommige gebieden lijken de aantallen erg hoog. Zo werd bij een inloopvallenonderzoek in 2011 tussen Sellingen en Wessinghuizen in Oost-Groningen een groot aantal bosmuizen aangetroffen, maar bijna evenveel grote bosmuizen (BEKKER 2011).

Na 2012

In 2013 en 2014 is de grote bosmuis in het oostelijke deel van Drenthe in ten minste zes nieuwe atlasblokken aangetroffen. Dat de opmars mogelijk gevolgen gaat hebben voor de bosmuis in Nederland wordt geïllustreerd door een onderzoek bij Ter Apel (GR), waar in totaal 38 individuen werden gevangen, waarvan 36 grote bosmuizen en slechts 2 bosmuizen (BEKKER 2014). Rond Winterswijk is de soort inmiddels ook als prooi van de kerkuil vastgesteld (HAGEMAN 2013).

◀ Biotoop van de grote bosmuis.
Foto: Henk Heijligers.
Habitat of yellow-necked mouse.

Veranderingen en oorzaken

De grote bosmuis is met een omvangrijke opmars bezig langs het gehele Nederlands-Duitse grensgebied en ook in de ons omringende landen wordt een uitbreiding waargenomen (VERKEM 2003). De oorzaken hiervan zijn voornamelijk niet duidelijk. De grote bosmuis reageert sterk op mastjaren van beuk (FOPPEN & REGELINK 2010), die vaker optreden na warme zomers (PIOVESAN & ADAMS 2001). Er zijn inderdaad aanwijzingen dat de frequentie van mastjaren in de afgelopen 20 jaar is toegenomen (ÖVERGAARD ET AL. 2007). Het lijkt daarom waarschijnlijk dat de frequenter optredende mastjaren hebben gezorgd voor een hogere populatiedichtheid van de grote bosmuis. Vanuit hun oorspronkelijke leefgebieden in grote boscomplexen in Midden-Duitsland zou het areaal van de soort daardoor zijn uitgebreid, wat er toe heeft geleid dat oostelijk Nederland inmiddels is bereikt. Ook heeft het klimaat een directe invloed, want zachte winters zorgen voor een hoge overleving en een vroegere en hogere reproductie (STENSETH ET AL. 2002). Naast deze klimaatgerelateerde factoren speelt ook het ouder worden van bossen een rol, die daarmee geschikter worden als leefgebied voor de grote bosmuis.

Bedreigingen en bescherming

De grote bosmuis is geen beschermde soort, noch is hij in enig land bedreigd. Wel staat de soort als 'gevoelig' op de Rode Lijst (ZOOGDIERVERENIGING VZZ 2007), maar dat was puur op grond van de geringe verspreiding. Beschermende maatregelen zijn gezien de recente ontwikkelingen niet nodig.

Ruud P.B. Foppen & Dick L. Bekker

SUMMARY

Yellow-necked mouse *Apodemus flavicollis*

The yellow-necked mouse only occurs in the south of Limburg and locally along the German border. It inhabits deciduous forests with an abundant shrub layer. It is also found in linear landscape elements such as hedges, and occasionally in grasslands or built-up areas. The species crossed into southern Limburg from Germany in the course of the 20th century. During the most recent period covered by this atlas, it became more prevalent in southern Limburg. In addition, it was found in a number of forests along the German border. The yellow-necked mouse is expected to continue its advance.